Tadesse HAILE

MONITORING KREDYTOWY JAKO INSTRUMENT REDUKOWANIA RYZYKA KREDYTOWEGO

1. Pojęcia wprowadzające

Monitoring kredytowy jest to system bieżącej i systemowej weryfikacji zdolności kredytowej klienta w toku funkcjonowania kredytu.

Zdolność kredytowa rozumiana jest jako zdolność do spłaty zaciągniętego przez kredytobiorcę kredytu wraz z odsetkami w umownych terminach spłaty (art. 28 ust. 1 ustawy z 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe). Przez kredyt według Prawa bankowego (art. 27 ust. 1) rozumie się umowę kredytową, w której bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie określoną kwotę środków pieniężnych, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, do zwrotu wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w umownym terminie spłaty oraz do zapłaty prowizji od przyznanego kredytu. Umowa kredytowa jest podstawowym i najważniejszym dokumentem, określającym warunki udzielenia kredytu. Umowa kredytowa jest sporządzona w formie pisemnej zgodnie z art. 27 ust. 2 Prawa bankowego i w celu pełnego uregulowania stosunków pomiędzy bankiem i kredytobiorcą każda umowa kredytowa powinna zawierać następujące elementy logicznie uporządkowane:

- oznaczenie stron umowy,
- kwotę i walutę kredytu,
- przeznaczenie kredytu,
- terminy postawienia kredytu do dyspozycji kredytobiorcy,
- oprocentowanie i inne koszty kredytu,
- terminy i źródła spłaty kredytu,
- opis zabezpieczenia kredytu,

– warunki dodatkowe umowy kredytowej,
– prawa i obowiązki stron umowy kredytowej.

2. Ryzyko kredytowe a monitoring kredytowy

Przez ryzyko bankowe należy rozumieć stopień niemożności wywiązywania się kredytobiorców banku ze swych zobowiązań wobec niego, inaczej mówiąc, ryzyko kredytowe wynika z ewentualności nieprzewidzianego opóźnienia zwrotu kredytu i należnych odsetek, a nawet utraty wierzytelności[1].

Przez ryzyko bankowe najczęściej rozumie się zagrożenie osiągnięcia zamierzonych celów. Dla banku oznacza to zmniejszenie potencjalnych zysków, utratę płynności, wiarygodności, zmniejszenie kapitału własnego, trudności finansowe, a w krańcowym przypadku bankructwo[2].

Podstawowym celem monitoringu kredytowego jest systematyczne analizowanie poszczególnych umów kredytowych, a także struktury jakościowej portfela kredytowego na szczeblu oddziału i całego banku.

Monitoring to system analizowania na bieżąco sytuacji ekonomiczno-finansowej, wiarygodności klienta, a także prawidłowości przestrzegania oraz dotrzymywania wszystkich warunków określonych w umowie kredytowej[3].

Monitoring dotyczy obserwacji rozwoju lub zmian i gromadzenia informacji w następujących zakresach[4]:

1) Przedsiębiorca, czyli personalna zdolność kredytowa
   Stosunki z bankiem (szczerość, otwartość, zaufanie, skrytość)
   – zmiany w cechach osobowości,
   – kwalifikacje zawodowe i menedżerskie,
   – błędy menedżerskie,
   – stan zdrowia.
2) Firma, czyli ekonomiczna zdolność kredytowa
   Obserwacje kondycji finansowej firmy dokonuje się na podstawie oceny statycznej (przeszłej i bieżącej) oraz dynamicznej (perspektywicznej) standingu ekonomicznego przy wykorzystaniu wskaźników: rentowności, płynności, sprawności i zadłużenia.

---

[1] **G. Borys**, Ryzyko bankowe, Bank 1995, nr 10.

[2] **Z. Zawadzka**, Ryzyko bankowe - Ryzyko stopy procentowej i ryzyko walutowe, Poltext, Warszawa 1995, s. 9.

[3] **D. Lewandowski**, Bezpieczne zarządzanie ryzykiem kredytowym w banku komercyjnym, Olympus, Warszawa,1994, s. 38.

[4] **M. S. Wiatr**, **S. Masztaler**, Monitoring kredytowy jako instrument redukowania ryzyka kredytowego, Bank i Kredyt 1995, nr 1-2.

Dodatkowe informacje to:
- sposób kierowania firmą,
- lokalizacja produkcji, zakładu,
- lokalizacja dostawcy i nabywcy, rynku zbytu,
- marketing, pozycja na rynku,
- system rachunkowości, rozliczenia z urzędem skarbowym, instytucjami ubezpieczeniowymi,
- stosunki płatnicze, sposoby płatności, obroty na rachunkach, wykorzystanie linii kredytowej,
- system informatyczny,
- negatywne sygnały np. z innych banków, wywiadów, prasy.

3) Warunki kredytowania

W obrębie tej sfery obserwacji dokonuje się weryfikacji:
- przeznaczenia kredytu zgodnie z zadeklarowanym we wniosku celem,
- wysokości uruchomionego i wykorzystanego kredytu,
- okresu kredytowania – odchylenia od terminów umownych,
- przyjęcia zadeklarowanych zabezpieczeń,
- wysokości prowizji, marży, stopy procentowej,
- zmian w spłacie kredytu – spłata odsetek i kapitału w pełnej wysokości i ustalonych terminach,
- wykonania innych paragrafów umowy kredytowej, np. udostępnianie danych o firmie, dokumenty sprawozdawcze, stan rozliczeń z urzędem skarbowym i ZUS, informacja o zmianie formy własności, pogorszeniu się sytuacji ekonomiczno-finansowej, zobowiązania kredytobiorcy do podejmowania decyzji alokacyjnych (kapitałowych i rzeczowych) w określonych granicach.

4) Zabezpieczenia kredytowe

Zakres i rodzaj zabezpieczeń kredytów powinien być adekwatny do skali ryzyka kredytowego. Oceny zabezpieczeń dokonuje się przez okresowe badanie realnej ich płynności oraz możliwości ich egzekwowania. Należy zadbać o:
- wystarczalność bieżącej wartości zabezpieczenia,
- zmiany od ostatnich oszacowań – wychwycenie spadku jego wartości,
- przewidywaną wartość zabezpieczeń w momencie spłaty kredytu, np. w celu prolongowania.

3. Cele, zakres i funkcje monitoringu kredytowego

Proces monitorowania rozpoczyna się w momencie podpisania umowy kredytowej i trwa do czasu całkowitej spłaty kwoty kredytu wraz z odsetkami oraz innymi należ-

nościami dla banku, związanymi z danym kredytem. Wypełnianiem powyższych procedur zajmuje się z reguły specjalista kredytowy, odpowiedzialny za opracowanie wniosku kredytowego, na podstawie którego udzielony został zweryfikowany kredyt. Najważniejszymi źródłami informacji o bieżącej sytuacji kredytobiorcy są z reguły bezpośrednie kontakty z klientem tak w banku, jak i inspekcje w firmie. Lustracje są doskonałym sposobem na weryfikację danych niezbędnych do pełnej analizy, ich uzupełnieniem o dodatkowe informacje.

Bieżąca analiza sytuacji finansowej polega na obserwacji zapisów na rachunkach bankowych (zobowiązania przeterminowane, zajęcia sądowe, wielkość obrotów i inne). Również bieżąca analiza sprawozdawczości dostarcza wiele informacji. Sprawozdawczość jest źródłem informacji o bieżącej efektywności finansowej oraz o stanie majątkowym, natomiast przyczyny zmian zachodzących w działalności gospodarczej można ustalić na podstawie bezpośrednich badań w przedsiębiorstwie. Firma, której bank udzielił kredytu, nie może odmówić prawa do prowadzenia badań i ma obowiązek udostępnić wszelkie niezbędne dokumenty.

Stosowany przez bank zakres monitoringu regulują zewnętrzne regulacje ustawowe i regulacje wewnętrzne, przyjęte w danym banku.

Regulacje ustawowe związane są z normami dotyczącymi kształtowania się na poziomie całego banku współczynnika wypłacalności, koncentracji zadłużenia kredytowego, poziomu zadłużenia większych kredytobiorców i rezerw celowych na wierzytelności banku obciążone ryzykiem. Zasady kontroli kredytowej reguluje Zalecenie numer 1 Prezesa NBP z dnia 10 sierpnia 1990 roku, które zaleca m.in., aby banki miały akta kredytowe obejmujące:

- informacje dotyczące statusu prawnego kredytobiorcy,
- sprawozdawczość finansową z okresu wykorzystania i spłaty kredytu,
- oferty w sprawie zaciągania kredytu (występowanie o kredyt), których ramowy wzór może zostać określony przez bank i w wersji minimum powinien zawierać:
  * wysokość wnioskowanego kredytu,
  * przeznaczenie kredytu,
  * datę postawienia kredytu do dyspozycji,
  * źródła i termin spłaty,
  * wysokość zadłużenia w innych bankach,
- analizy dokonywane przez bank, dotyczące wyżej wymienionych ofert wraz z zawartymi w nich propozycjami wysokości kredytu i warunków jego udzielenia,
- umowy kredytowe (zgodnie ze wzorem opracowanym przez bank) podpisane przez osoby do tego upoważnione, a zawierające istotne dla obu stron postanowienia dotyczące udzielenia, wykorzystania oraz spłaty kredytu,
- umowy dotyczące prawnego zabezpieczenia kredytów,
- aneksy do umów dotyczące na przykład zmiany terminów spłat rat kredytów, wysokości kredytu lub innych warunków umownych,
- terminarz spłat kredytów,

– ewidencję kredytów przeterminowanych, które powinny podlegać stałej i wnikliwej obserwacji.

Ponadto, zgodnie z wyżej wymienionym Zaleceniem, banki powinny na bieżąco obserwować zdolność kredytową kredytobiorcy przez cały czas trwania stosunku kredytowego, podejmując następujące działania:

– dokonywanie przynajmniej raz w roku generalnego przeglądu sytuacji finansowej wszystkich kredytobiorców i analizy, czy stopień ryzyka zwrotności kredytu nie uległ pogorszeniu,
– dokonywanie bieżącej oceny osiąganych wyników finansowych na podstawie okresowej sprawozdawczości,
– analizowanie prawidłowości wykorzystania kredytu zgodnie z przeznaczeniem,
– prognozowanie efektywności finansowej,
– dokonywanie analizy porównawczej wybranych wskaźników charakterystycznych dla danego kredytobiorcy,
– dokonywanie okresowej oceny stanu majątkowego kredytobiorcy w celu zabezpieczenia swych wierzytelności,
– obserwacje realności prawnych zabezpieczeń spłaty kredytu.

Wewnętrzne procedury monitoringu stosowane przez bank na poziomie oddziałów i centrali dotyczą bieżącej oceny zdolności kredytowej, badania terminowości spłat rat kapitałowych i odsetek przez poszczególnych kredytobiorców, badania i aktualizacji realnej wartości przyjętych zabezpieczeń i analizy zbiorczej sprawozdawczości kredytowej oddziałów. Monitoring kredytowy spełnia w banku dwie funkcje: informacyjną i zabezpieczającą. Funkcja informacyjna umożliwia dostarczanie jednostkom kontrolującym i zarządzającym portfelem informacji o strukturze portfela (podział kredytów według rodzajów, wartości, branż, klas ryzyka itd.) i o rozwoju działalności kredytowej w okresach porównawczych. Monitoring poszczególnych umów kredytowych pozwala z kolei na dostarczanie informacji o niekorzystnych odchyleniach przebiegu procesu kredytowania od przyjętych założeń, co przy systematyczności działań w tym względzie daje podstawy do jakościowej poprawy decyzji kredytowych.

Funkcja zabezpieczająca sprowadza się do działań zapobiegawczych oraz do eliminowania następstw aktywnego ryzyka kredytowego. Wczesne rozpoznanie przyczyn i istoty nieprawidłowości zapobiega bowiem potencjalnym stratom, umożliwiając zastosowanie środków mających skorygować owe niekorzystne odchylenia.

Model organizacyjny monitoringu banku na szczeblu oddziału obejmuje: inspektorów kredytowych, naczelników wydziałów kredytów, komisje kredytowe, dyrektora oddziału, natomiast na szczeblu centrali i specjalistów ds. monitoringu kredytowego, dyrektora departamentu kredytów, komitet kredytowy banku, komitet zarządzania aktywami i pasywami oraz zarząd banku.

W zależności od typu i obszaru kontroli, a także skali ryzyka kredytowego powinien być wykorzystywany odpowiedni tryb kontroli kredytów:

– dla kredytów o znacznym zaangażowaniu kredytowym, obciążonych dużym ryzykiem kredytowym, wnioskujących w toku kredytowania o zmianę warunków

kredytowania, nie spłacających długu i dla klientów o pogarszającej się sytuacji finansowej powinien być stosowany tryb zindywidualizowany,
– dla pozostałych klientów o mniejszym zaangażowaniu kredytowym, ograniczonym ryzyku kredytowym, rzetelnie wywiązujących się z umów kredytowych powinien być stworzony tryb automatyczny – rutynowy, dotyczy on wszystkich podmiotów gospodarczych prowadzących pełną rachunkowość.

Do użytecznych narzędzi, które pozwolą się dobrze przygotować do prowadzenia monitoringu kredytu, możemy zaliczyć:

1) Kalendarz – służący do skrupulatnego, okresowego sprawdzania, jak wypełniane są przyrzeczenia i zobowiązania.
2) Formularze – wykorzystywane w kontrolowaniu liczby dokumentów koniecznych dla kredytu komercyjnego.
3) Zastosowanie zbioru zastrzeżeń i wymogów – różnych w zależności od zagadnienia, jakim zajmuje się umowa kredytowa.
4) Kontrole realizacji prognoz – przy porównywaniu wyników osiąganych w miarę upływu czasu.
5) Wizyty w firmie klienta – należące do najbardziej skutecznych środków zaznajomienia się ze sprawami kredytobiorcy.
6) System wykrywania ryzyka – jest to system ważności faktów.
7) Sygnały ostrzegawcze – ujawniające się z reguły w czasie corocznych przeglądów kredytów, gdy bank korzysta ze sprawozdań finansowych.
8) Taktykę obronną – którą należy zastosować, kiedy kłopoty staną się widoczne.
9) Bankową wywiadownię gospodarczą – która jest wewnątrzbankową wywiadownią gospodarczą w centrali, zajmującą się systematycznym zbieraniem i weryfikowaniem materiału dotyczącego działalności kredytowej.

Końcowym etapem systemu monitoringu i kontroli kredytów jest system rachunkowości, który musi szybko i dokładnie określać jakiekolwiek zmniejszenie wartości aktywów, przez wprowadzenie klauzul dotyczących utraty kredytu. Mechanizm rachunkowości kredytów jest pewnego rodzaju pętlą sprzężenia zwrotnego, która zmusza bank do formalnej oceny jakości portfela kredytowego i powoduje, że podejmowane są określone działania operacyjne.

W myśl obowiązującego zarządzenia Prezesa NBP banki mają obowiązek równoważyć skutki ryzyka handlowego wynikającego z ich działalności w drodze tworzenia i utrzymywania rezerw celowych. W tym celu, co kwartał, należy dokonać kwalifikacji należności banku, a jednym z kryteriów ustalania ryzyka bankowego jest sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużnika.

Dla przykładu przedstawiona została procedura monitoringu Banku Gdańskiego[5]. Jest to klasyfikacja kredytów według stopnia ryzyka z uwzględnieniem standardów międzynarodowych.

---

[5] Kwalifikacje kredytów według stopnia ryzyka, według standardów międzynarodowych, Bank Gdański, Gdańsk 1991.

Zgodnie z metodyką dokonuje się podziału na dwa rodzaje podmiotów, dla których niezależnie prowadzi się weryfikację.

Podmioty gospodarcze nie prowadzące księgowości w pełnym zakresie

W celu dokonania klasyfikacji kredytów udzielonych tak zdefiniowanym podmiotom, należy posługiwać się matrycą bazującą na ocenie dwóch kryteriów:
- zdolności kredytobiorcy do obsługi zadłużenia,
- rodzaju przyjętego zabezpieczenia.

Połączenie powyższych ocen determinuje klasyfikację kredytu do określonej grupy.

Zabezpieczenie	Obsługa zadłużenia		
	dobra	kiepska	zła
Pierwszorzędne	I	I	III
Dobre	II	III	IV
Pozostałe	III	IV	V

I – kredyt bez zastrzeżeń,
II – kredyt pod obserwacją,
III – kredyt poniżej standardu,
IV – kredyt wątpliwy,
V – kredyt stracony.

Obsługa zadłużenia:
a) dobra:
- zarówno płatności odsetek, jak i rat kapitałowych są dokonywane w terminie,
- zadłużenie przeterminowane może wystąpić sporadycznie i utrzymywać się nie dłużej niż 3 dni robocze,
- wprowadzone aneksy nie są związane z niemożnością spłaty kredytu przez kredytobiorcę, lecz z techniką odnawiania umowy;

b) kiepska:
- zadłużenie przeterminowane utrzymuje się przez okres nie przekraczający 15 dni,
- występowanie aneksów wynika z niemożności kredytobiorcy do spłaty kredytu w terminie;

c) zła:
- zadłużenie przeterminowane utrzymuje się przez dłużej niż 15 dni lub występuje ponownie w krótkim czasie.

Rodzaje zabezpieczenia:

a) pierwszorzędne – jego realność jest niepodważalna, a egzekucja nie nastręcza trudności – tj. gwarancje i poręczenia bankowe, blokada rachunków bankowych, kaucja,

b) dobre – jego realność jest niepodważalna, jednakże egzekucja może być długotrwała i napotykać trudności natury formalnoprawnej, tj. wiarygodne gwarancje i poręczenia według prawa cywilnego i wekslowego, hipoteka,

c) pozostałe – wszelkie inne zabezpieczenia nie dające się zakwalifikować do powyższych kategorii.

Podmioty gospodarcze prowadzące księgowość w pełnym zakresie

Klasyfikacja kredytów udzielonych tak zdefiniowanym podmiotom bazuje na ocenie:
– obsługi zadłużenia,
– sytuacji finansowej.
Połączenie obu elementów oceny prowadzi do właściwej klasyfikacji kredytu.

Sytuacja	Obsługa zadłużenia		
finansowa	dobra	kiepska	zła
Dobra	I	II	III
Poniżej standardu	II	III	IV
Średnia	III	IV	V
Kiepska	IV	V	V
Zła	V	V	V

Obsługa zadłużenia – dokonując oceny obsługi zadłużenia, należy kierować się takimi samymi kryteriami jak podanymi powyżej.

Sytuacja finansowa

– ocena sytuacji finansowej bazuje na profesjonalnej ocenie informacji o kredytobiorcy wspomaganej analizą kształtowania się wskaźników ją określających. Informacje ogólne (ocena) powinny dotyczyć następujących zmian:
– jakości i nowoczesności stosowanej technologii,
– oceny kierownictwa, jego doświadczenia, reputacji, przebiegu pracy zawodowej,
– rynku i możliwości zmian kierunków sprzedaży (ekspansywność, recesyjność),
– poziomu rentowności,

– możliwości przeniesienia skutków wzrostu cen surowców na ceny wyrobów finalnych,

– warunków, na jakich zawierane są kontrakty.

Przy ocenie standingu firm wskazane jest kierowanie się następującymi wskaźnikami:

1) wskaźnik rentowności – minimalna wysokość powinna kształtować się na poziomie 5%,

2) wskaźnik bieżącej płynności powinien kształtować się na poziomie co najmniej 1, gdyż jedynie wówczas potwierdza on możliwość pokrycia przez przedsiębiorstwo wymagalnych zobowiązań,

3) wskaźnik zabezpieczenia płatności odsetek – im jest wyższy, tym korzystniejszy; nieosiągnięcie wskaźnika na poziomie 3 jest znakiem ostrzegawczym,

4) wskaźnik zwrotności kredytu – graniczna wielkość tego wskaźnika powinna zostać określona indywidualnie dla każdego kredytobiorcy, w zależności od charakteru działalności i cyklu produkcyjnego,

5) stopień sfinansowania majątku kapitałem własnym – minimalna wysokość wskaźnika powinna kształtować się na poziomie 30%.

Przy ocenie poziomu kształtowania się powyższych wskaźników należy brać pod uwagę zarówno trend dotychczasowy, jak i przyszły, co najmniej trzyletni, uwzględniający okres spłaty kredytu oraz specyfikę danej działalności. Osiągnięcie przez dany podmiot gospodarczy wskaźników na poziomie minimalnym lub bardzo zbliżonym do minimalnego, powinno w zasadzie prowadzić do oceny jego sytuacji finansowej jako kiepskiej, a nieosiągnięcie poziomu minimalnego jako złej. Jednakże w każdym poszczególnym przypadku należy dodatkowo brać pod uwagę doświadczenia własne oraz wszelkie informacje i opinie uzyskane w trakcie kontaktów z kredytobiorcą.

Następnym etapem weryfikacji udzielonego kredytu jest jego kwalifikacja na należności:

a) normalne
   – w przypadku których nie pojawiły się żadne nieprawidłowości w spłatach kapitału i odsetek,
   – sytuacja ekonomiczno–finansowa nie budzi zastrzeżeń;

b) poniżej standardu
   – opóźnienie w spłacie kapitału i odsetek wynosi powyżej 7 dni, ale nie dłużej niż 3 miesiące;

c) wątpliwe
   – opóźnienie w spłacie powyżej 3 miesięcy, ale nie dłużej niż 6 miesięcy, znaczne pogorszenie sytuacji kredytowej;

d) stracone
   – opóźnienie dłużej niż 6 miesięcy.

Procedury monitoringu obejmują wszystkie kredyty, a wynik pozwala na podjęcie decyzji o utworzeniu rezerw celowych w wysokości:

– 20% – kredyty poniżej standardu
– 50% – kredyty wątpliwe
– 100% – kredyty stracone.

Należy podkreślić, że monitoring kredytowy prowadzi się na szczeblu oddziałów i centrali.

4. Przyczyny powstawania trudnych kredytów

Trudny kredyt to taki, który nie może być spłacony w umówionych terminach lub w zadowalający sposób, ma on wysokie ryzyko w stosunku do dochodu oraz towarzyszy mu prawdopodobieństwo straty.

Zły kredyt może być spowodowany:
– błędem kredytodawcy,
– błędem kredytobiorcy,
– czynnikami zewnętrznymi.

Każde znaczące zaniedbanie kredytodawcy w procesie kredytowania może spowodować zły kredyt. Najważniejsze z nich to[6]:

1. Słabo przeprowadzone rozmowy wyjaśniające i negocjacje z klientem przez oficera kredytowego (inspektor kredytowy), który powinien umieć odmówić udzielenia wątpliwego kredytu, chociaż rozmawiałby ze znajomą osobą protegowaną przez najwyższe kierownictwo banku.

Aby nie udzielić złego kredytu, oficer kredytowy powinien stawiać wnikliwe pytania o finansową kondycję przedsiębiorstwa, wymagać jasnych odpowiedzi i wychwytywać wymijające odpowiedzi.

2) Nieodpowiednia analiza finansowa. Na obiektywną miarę kondycji kredytobiorcy składa się kompetentna analiza rachunku wyników, bilansu, wskaźników i przepływu środków pieniężnych na tle innych podobnych przedsiębiorstw.

3) Wadliwa struktura kredytu. Oficer kredytowy musi zrozumieć interesy klienta, warunki środowiska, w którym funkcjonuje jego przedsiębiorstwo. Gdy spełni te warunki, prawdopodobne jest, że będzie mógł przewidzieć przyszłe potrzeby finansowe, a także wybierze odpowiedni rodzaj kredytu, sumę oraz termin i inne warunki spłaty.

---

[6] **W. Grabczan**, Niektóre przyczyny powstawania trudnych kredytów, Bank i Kredyt 1994, nr 4-5.

4) Niewłaściwe prawne zabezpieczenie kredytu. Przyjęcie zabezpieczenia, które zostało niewłaściwie ocenione w zakresie własności, wartości oraz zbywalności, może spowodować, że bank po załamaniu się kredytu nie ma de facto żadnego zabezpieczenia. Równie niebezpieczne jest przyjęcie wyłącznie zabezpieczeń kredytu, których wartość i skuteczność w całości uzależnione są od prowadzenia przedsięwzięcia będącego przedmiotem kredytowania.

5) Niewłaściwa dokumentacja kredytu. Niedokonanie kompletnego i dokładnego udokumentowania uprawnień zobowiązań banku i kredytobiorcy stanowi przyczynę złych kredytów. Nie dość dokładne zidentyfikowanie w dokumentacji przedmiotu zabezpieczeń może powodować duże osłabienie pozycji banku.

6) Zły monitoring. Banki mogłyby uniknąć bardzo wielu strat, gdyby oficerowie kredytowi pilnie śledzili losy kredytów, za które są odpowiedzialni. Niestety zbyt często obowiązek ten jest lekceważony. Zaniedbania w badaniu sprawozdań finansowych klienta, w przeprowadzaniu regularnych wizytacji kredytowanego przedsięwzięcia, w nadzorowaniu przedmiotu zabezpieczenia, w okresowym sprawozdaniu stanu i operacji na rachunku kredytowym oraz zaniedbania w innych elementach monitoringu prowadzą do sytuacji, w której kredytodawca traci orientację co do rzeczywistej pozycji kredytobiorcy i nie wie nawet, czy warunki umowy kredytowej są przestrzegane. Nieadekwatny monitoring umożliwia przekształcenie się małych problemów w problemy wielkie, prowadzące niekiedy do całkowitego załamania się kredytu.

Zakładając, że decyzja kredytowa była prawidłowa, monitoring jest ważny z czterech powodów[7]:

a) zmiany zachodzące na świecie – sytuacja kredytobiorcy może ulec pogorszeniu z powodów będących poza jego kontrolą od czasu ostatniej formalnej analizy kredytu (nieprzewidziane zmiany warunków gospodarczych, nowa konkurencja, postęp techniczny);

b) ukryte problemy – oznaki niepowodzenia (straty księgowe, opóźnienia spłaty kredytu) pojawiają się najczęściej później niż podstawowe przyczyny kłopotów, bank kredytujący dzięki bezpośredniemu dostępowi do rachunku bieżącego i znajomości charakterystyki klienta ma więcej możliwości szybszego dostrzeżenia zbliżających się kłopotów;

c) przyczyny behawioralne – samo prawdopodobieństwo dokonania przez bank kontroli spłacenia kredytu, bez podjęcia samego działania wpływa mobilizująco na kredytobiorcę;

d) możliwość błędu – zawsze istnieje możliwość popełnienia błędu przy udzielaniu kredytu, jedyny sposób sprawdzenia prawidłowości podjętej decyzji kredytowej

[7] **R. Patterson**, Poradnik kredytowy dla bankowców, Twigger SA, Warszawa 1995, s. 321.

to praktyka, a to oznacza, że pierwotny wybór musi być potwierdzony, należy zachować czujność przez cały okres kredytowania.

Symptomy trudnych kredytów, które mogą wystąpić w procesie monitorowania i administrowania udzielonym kredytem można podzielić na następujące kategorie:
- znaki ostrzegawcze zawarte w sprawozdaniach finansowych klienta,
- znaki ostrzegawcze pochodzące z kontaktów z kredytobiorcą,
- znaki ostrzegawcze pochodzące od osób trzecich,
- znaki ostrzegawcze pochodzące z danego banku.

Sygnały rosnącego ryzyka kredytowego wynikające z monitorowania sprawozdań finansowych to:
- nieterminowe przygotowanie sprawozdań,
- wydłużenie okresu ściągania wierzytelności,
- pogorszenie się stanu kasy klienta,
- spadek aktywów bieżących,
- pogorszenie się płynności,
- wysoki udział środków trwałych w aktywach,
- niski kapitał własny w stosunku do długu,
- rosnąca sprzedaż i malejący jednocześnie zysk,
- rosnące nieproporcjonalnie koszty i inne.

Sygnały pochodzące z kontaktów z kredytobiorcą to:
- zmiana stosunku do banku,
- problemy rodzinne,
- zmiany w zachowaniu lub osobistych zwyczajach,
- powtarzanie się problemów,
- ryzykowne podejmowanie decyzji,
- niezdolność do planowania,
- nierealistyczne ustalanie cen.

Sygnały pochodzące od osób trzecich (otoczenie) to:
- pytania kierowane do banku przez kontrahentów mające na celu uzyskanie informacji o stanie zadłużenia kredytobiorcy,
- pytania kierowane do banku przez inne banki zmierzające do uzyskania informacji o kredytobiorcy,
- toczące się przeciwko kredytobiorcy postępowanie egzekucyjne,
- sądowe spory majątkowe kredytobiorcy z osobami trzecimi.

Sygnały pochodzące z danego banku to:
- malejące obroty na rachunkach lub spadające salda,
- słabe planowanie finansowe dotyczące potrzeb w zakresie aktywów trwałych lub potrzeb w zakresie kapitału obrotowego,
- częste zadłużenie krótkoterminowe,

– czeki bez pokrycia,
– częste wnioskowanie o kredyty w rachunku bieżącym,
– brak identyfikacji źródła spłaty kredytu.

5. Wybrane instrumenty redukcji ryzyka kredytowego na podstawie doświadczeń banków amerykańskich, europejskich oraz polskich

Kompleksową ocenę ekonomiczną banku można przeprowadzić poprzez analizę różnych wskaźników na podstawie danych bilansu i rachunku zysków i strat oraz sprawozdanie z przepływów środków pieniężnych. Najważniejszą miarą efektywności działania banku jest stopa zysku z aktywów, czyli procentowa relacja zysku po opodatkowaniu do przeciętnych aktywów (ROA).

Drugim syntetycznym miernikiem jest współczynnik zysku z kapitału, czyli stopa zysku z kapitału (ROE).

Trzecim syntetycznym miernikiem jest rentowność (R) określona jako relacja zysku do kosztów działalności banku.

Poza wskaźnikami efektywności działalności banku kluczowe znaczenie mają wskaźniki bezpieczeństwa banku, charakteryzujące płynność finansową i wypłacalność. Współczynnik wypłacalności określa udział procentowy funduszy własnych banku w sumie aktywów i pozycji pozabilansowych, ważonych odpowiednimi wagami ryzyka aktywów i zobowiązań pozabilansowych.

Współczynnik wypłacalności (Ww) banku oblicza się następująco:

$$Ww = \frac{\text{fundusze własne netto}}{\text{ważone wartości aktywów i zobowiązań pozabilansowych}} \cdot 100\% \cdot$$

Współczynnik wypłacalności stanowi syntetyczną ocenę jakości portfela kredytowego oraz sfery pozabilansowego zaangażowania banku (obejmującego gwarancje bankowe, poręczenia, akredytywy i inne zobowiązania zaciągnięte na zlecenie klienta w stosunku do jego zasobów kapitałowych).

Współczynnik wypłacalności nie może być niższy od 8.

Bank, który rozpoczyna działalność operacyjną w Polsce, jest zobowiązany do utrzymywania przez dwanaście miesięcy działalności współczynnika wypłacalności na poziomie nie niższym niż 15%, a przez następne dwanaście miesięcy nie mniejszym niż 12 %.

Kolejny ważny miernik, którego poziom powinien być na bieżąco analizowany, dotyczy płynności finansowej. Współczynnik płynności (Wpł) stanowi relację aktywów o określonym terminie zapadalności do pasywów o takim samym terminie wymagalności.

$$Wpł = \frac{\text{aktywa zapadalne o określonym terminie}}{\text{pasywa wymagalne o określonym terminie}}.$$

W praktyce przyjmuje się następujące normy płynności:

- od 0,7 do 0,9 – płynność dobra,
- powyżej 0,9 – płynność bardzo dobra,
- powyżej 1,0 – nadpłynność,
- powyżej 1,4 – nadpłynność bardzo duża.

Obecnie kwestia współczynnika wypłacalności w Polsce jest uregulowana w zarządzeniu Prezesa NBP nr 7 z 20 maja 1993 r., w którym został zmodyfikowany sposób wyliczania współczynnika wypłacalności, choć sama idea konstrukcji współczynnika wypłacalności nie zmieniła się. Zmiany te dotyczyły przede wszystkim sposobu obliczenia aktywów ważonych ryzykiem[8].

1) Zrezygnowano z dwóch najwyższych wag ryzyka, tj. 140 i 300 %, ale fundusze własne pomniejszane są o kwotę brakujących niezbędnych rezerw celowych.

2) Wprowadzono zróżnicowane wagi ryzyka dla należności bilansowych i pozabilansowych kontrahentów w sytuacji normalnej (do 1993 r. wszystkie wyżej wymienione należności miały wagę 100%).

3) W miejsce 0% wagi ryzyka w stosunku do papierów wartościowych rządowych i banku centralnego wagę 10%.

4) Zwiększono liczbę kategorii operacji bilansowych do 29 (poprzednio 12) oraz operacji pozabilansowych do 23 (poprzednio 10).

Dlaczego banki komercyjne ciągle wykazują nadmierne straty udzielonych kredytów? Jakie metody i instrumenty ograniczania ryzyka kredytowego są stosowane w praktyce banków?

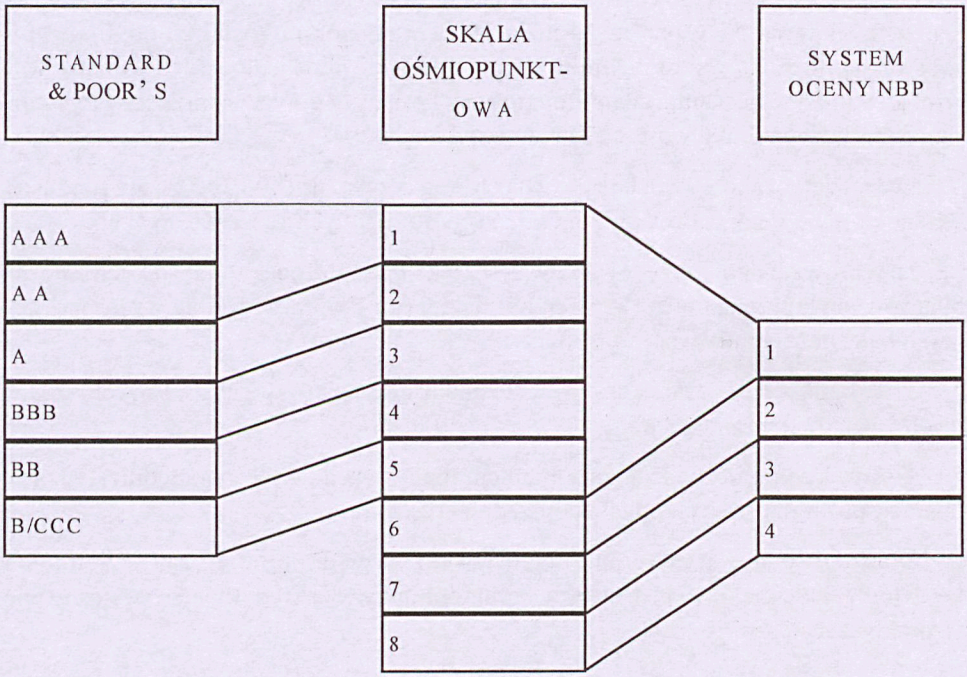
[8] **M. Zaleska**, Współczynnik wypłacalności w polskim prawie bankowym na tle dyrektyw Unii Europejskiej, Bank i Kredyt 1996, nr 5.

Ocena zdolności kredytowej wybranych banków amerykańskich, europejskich oraz PBK SA w Warszawie

W praktyce banków amerykańskich spotyka się bardzo rozbudowane skale kategorii ryzyka kredytowego: ośmio-, dziesięcio-, a nawet dwunastostopniowe.

Na przykład system oceny ryzyka kredytowego stosowany przez Standard and Poor's (amerykańska agencja specjalizująca się w ocenie ryzyka kredytowego) jest ośmiostopniowy, przy czym kategorie 1–3 uważa się za kredyty wysokiej jakości: 4–5 to kategorie podwyższonego ryzyka (5 – pod obserwacją), a 6 – 8 to kredyty trudne (6 – pod specjalnym nadzorem, 7 – poniżej standardu, 8 – wątpliwe). Ponadto w celu scharakteryzowania przewidywanego kierunku rozwoju sytuacji wierzytelności bankowej Standard and Poor's używa oznaczeń literowych: A – poprawna, B – stabilizacja, C – konieczność uzyskania dodatkowych informacji, D – pogorszenie[9].

Relacje pomiędzy definicjami oceny kredytów przez Standard & Poor' s a NBP

Źródło: **P. J. L. Rex**, op. cit., s. 47

[9] **P. J. L. Rex**, Strategia kredytowa – podejście praktyczne i jego zastosowanie, Bank 1995, nr 2.

Jak widać, 1 skalę ryzyka kredytowego wprowadzoną przez NBP charakteryzuje daleko posunięta kompresja kategorii. Kredyty, które według systemu NBP należy zakwalifikować do kategorii 2 – z automatyczną możliwością tworzenia na ich poczet rezerw celowych do wysokości 20% ich wartości – odpowiadają kategorii 6 i 7 w systemie ośmiopunktowym. Kredyty kwalifikujące się według systemu NBP do kategorii 3 i 4 – z przewidzianą możliwością utworzenia rezerw do odpowiednio 50% i 100% ich wartości – pokrywają się zasadniczo z kategoriami 7 i 8 na ośmiopunktowej skali oceny ryzyka.

Kategoria 1 według skali NBP odpowiada aż pięciu pierwszym stopniom skali stosowanej przez banki amerykańskie i obejmuje szeroki przedział kategorii jakości kredytów - od 1 czy AAA, gdzie ryzyko niepowodzenia jest minimalne, do kategorii 5, czyli B/CCC, tj. kredytów, które wymagają ścisłego nadzoru ze względu na duże ryzyko pogorszenia się ich sytuacji lub utraty zdolności kredytowej.

System oceny Deutsche Bank A.G.[10]

Zgodnie z najnowszą metodyką wprowadzoną w Deutsche Bank A. G. na przełomie lat 1993 i 1994 stosowane są trzy zróżnicowane systemy szacowania ryzyka kredytowego:

1) wobec klientów – osób fizycznych,
2) wobec małych firm,
3) wobec firm dużych (zaangażowanie kredytowe powyżej 3 mln DEM).

System oceny ryzyka jest trzy-stopniowy i odnosi się do następujących czynności:

A – szacowania czynników ryzyka firmy (lub indywidualnego),
B – szacowania czynników ryzyka zabezpieczeń prawnych,
C – szacowania ryzyka ogólnego zaangażowania kredytowego.

W obrębie analiz związanych z szacowaniem czynników ryzyka firmy ocenie podlegają następujące elementy, oceniane odpowiednio według skali: zły (niedostateczny), dostateczny, zadowalający, dobry:

1) Wskaźniki finansowe.
2) Pozycja rynkowa.
3) Kwalifikacje kadry kierowniczej.

Według wyżej wymienionych czynników oceny ustala się faktyczny wskaźnik ryzyka będący sumą trzech kryteriów.

---

[10] **M. S. Wiatr**, Wybrane instrumenty redukcji ryzyka kredytowego, Bank i Kredyt 1996, nr 5.

Zakres punktacji wynosi tu 0 - 91 punktów i odpowiednio doń ustala się 10 grup kredytobiorców:

A+	B+	C+	D
A	B	C	
A-	B-	C-	

4) Zabezpieczenia prawne.

Po dokonaniu komputerowej oceny ryzyka kredytowego kolejnym etapem jest analiza zabezpieczeń prawnych, odnosząca się do kredytobiorców o podwyższonym ryzyku (poniżej klasy B+). Stanowi ona podstawę do waloryzowania klas ryzyka.

Metodyka oceny zdolności kredytowej PBK SA w Warszawie[11]

Metodyka oceny zdolności kredytowej PBK SA funkcjonująca od lipca 1993 r. jest skonstruowana zgodnie ze standardami Deutsche Banku. System oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej bazuje na opracowanej w PBK SA metodzie punktowej w skali: 0-58. Rentowność 0-10; płynność finansowa 0-10, poziom zadłużenia 0-10; zbyt 0-5; stopień uzależnienia rynkowego 0-5; perspektywy rozwojowe 0-6, zabezpieczenie kredytu 0-6; jakość zarządzania 0-6. Obecnie metodyka ta stara się uwzględnić pełną unifikację technik i systemów szacowania ryzyka kredytowego w banku oraz mechanizmów i uregulowań wykorzystywanych w krajach Unii Europejskiej.

CREDIT MONITORING AS AN INSTRUMENT OF REDUCING CREDIT RISK

Summary

Banking activities are characterised by banking risk in the framework of which one can distinguisch credit risk. One of the mechanisms to reduce credit risk is credit monitoring understood as a system of current verification of a customer's credit worthiness while the

[11] Ibidem, s. 50.

credit is functioning. Monitoring has certain functions: informative and securing. Credit risk appearing in banking activities calls for the creation of mechanisms to reduce it. The most important include:

a) system of evaluation of a customer's credit worthiness before the credit is granted,

b) system of monitoring credits while they are being serviced.

In Poland this evaluation is made by the banks on the basis of their own methods which must be adjusted to regulations of the Order 19/1992 of the NBP President as regards the balancing of banking risk by creating the bank's own reserves. Credit monitoring is carried out according to the requirements of General Inspectorate of Banking Supervision.

The article presents causes for difficult credits and selected instruments to reduce credit risk in the light of systemic solutions as regards evaluation of credit capacities of American, European and Polish banks.